

LES APORTACIONS HISTORIOGRÀFIQUES DEL DR. PRIM BERTRAN I ROIGÉ

JOSEP HERNANDO
Catedràtic i professor honorífic
de la Universitat de Barcelona

Prim Bertran i Roigé, professor titular de la Universitat de Barcelona, nasqué a Bellcaire d'Urgell (Lleida, Catalunya) el 28 de desembre de 1948 i morí sobtadament el 29 de desembre de 2014. La seva tasca docent i investigadora respon a una trajectòria formativa al costat i amb tutelatge de grans mestres com el Dr. Emilio Sáenz i Dr. Manuel Riu, entre d'altres.

Era posseïdor del títol de Mestre Nacional de Primera Ensenyança (1968), llicenciat en Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona (26 de juny de 1973), becari predoctoral al CSIC-Institució Milà i Fontanals de Barcelona, becari del CSIC al Colegio de San Clemente de los Españoles de Bolònia del 1973 al 1976, doctor en Filosofia i Lletres per la Universitat de Barcelona (23 de juliol de 1976), professor adjunt de l'Estudi General de Lleida del 1976 al 1983, professor adjunt de la Universitat de Barcelona el curs 1983-1984, i professor titular de la Universitat de Barcelona des del 17 de juliol de 1984. Obtingué, a més a més, l'acreditació de catedràtic d'universitat. Ha estat col·laborador assidu d'*Índice Histórico Español*.

Innovació docent

La seva tasca docent no va ser passiva sinó molt activa, com demostra la seva preocupació per la innovació docent amb la seva participació en diversos projectes:

- *Creació de materials i proposta d'avaluació per competències en el marc de dues assignatures obligatòries del grau d'Història (2014-2015)*. Universitat de Barcelona. IP: M. Comas Via.
- *Disseny de dues assignatures obligatòries del grau d'Història: revisió dels continguts, creació de materials i proposta d'avaluació per competències (2012-2013)*. Universitat de Barcelona. IP: R. Lluch Bramon.
- *Avaluació de l'assimilació de competències i continguts a llarg termini, publicació dels materials definitius i difusió dels resultats [3r curs de grau, Història Medieval de Catalunya] (2011-2012)*. Universitat de Barcelona. IP: M. Sancho Planas.
- *Coordinació d'assignatures de les matèries Història Medieval Paleografia i Diplomàtica i realització de propostes d'avaluació per competències (2010-2011)*. Universitat de Barcelona, IP: M. Sancho Planas.
- *Pensant en el grau: treball cooperatiu i materials didàctics en l'àmbit d'Història Medieval i Ciències i Tècniques Historiogràfiques (2009-2010)*. Universitat de Barcelona. IP: T.M. Viñolas Vidal.

Línies i projectes de recerca

El Dr. Prim Bertran ens ha deixat una considerable obra bibliogràfica centrada en unes línies de recerca clares, ja establertes des del principi de la seva tasca docent: *Fiscalidad Eclesiástica Medieval*, des del 1989 fins al 2014, Consejo Superior Investigaciones Científicas; *Judíos españoles en la Edad Media*, des del 1985 fins al 1993, Universitat de Barcelona; *Pobreza y asistencia a los pobres en la Edad Media*, des del 1980 fins al 1988, Universitat de Barcelona; *Órdenes Religioso-Militares*, des del 1980 fins al 2014, Universitat

de Barcelona; *Alimentació a l'Edat Mitjana*, des del 1979, Universitat de Barcelona; *Arqueologia medieval*, des del 1973 fins al 1988, Universitat de Barcelona; *L'església catalana i el Papat a l'Edat Mitjana*, des del 1980 fins al 2014, Universitat de Barcelona.

La seva passió per la recerca és observable en la participació molt activa en projectes de recerca, materialitzada en la seva molt abundosa bibliografia publicada, com veurem:

1986: *La frontera terrestre y marítima con el Islam*. Comisión asesora de investigación científica y técnica CAICYT; Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC) (PB 85-0123) (1986-1988). Institució Milà i Fontanals-CSIC. IP: Maria Teresa Ferrer i Mallol.

1989: *Investigaciones sobre la evolución del sistema feudal en Cataluña durante los siglos XIV-XV. Análisis de los registros de «Bailía General»*. Secretaría de Estado de Universidades e Investigación (DGICYT) (PB 88-0081) (1989-1992). Universitat de Barcelona. IP: Manuel Sánchez Martínez.

1993: *La fiscalidad real en Cataluña*. Secretaría de Estado de Universidades e Investigación (DGICYT) (PB92-0848-CO2-02) (1993-1996). Universitat de Barcelona. IP: Manuel Sánchez Martínez.

1994: *Fiscalidad eclesiástica en Cataluña (siglo XIV)*. Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica de la Generalitat de Catalunya (CIRIT) (BE94/3-521) (1994-1996). Universitat de Barcelona. IP: Prim Bertran Roigé.

1996: *Fiscalitat reial a Catalunya*. Secretaría de Estado de Universidades e Investigación (PB95-0073) (1996-1998). Universitat de Barcelona. IP: Manuel Sánchez Martínez.

1997: *Renda i fiscalitat a la Catalunya baix-medieval*. Comissionat per a Universitats i Recerca del Departament d'Innovació, Universitats i Empresa de la Generalitat de Catalunya (1997 SGR 00172) (1998). Universitat de Barcelona. IP: Manuel Sánchez Martínez.

Alimentación, sociedad y cultura en la España Mediterránea (siglos XII-XX). Programa Nacional de Promoción General del Conocimiento-Secretaría de Estado de Educación, Universidades,

- Investigación y Desarrollo (PB96-0994). Universitat de Barcelona. IP: Antoni Riera Melis.
- 2002: *Pan y poder en las ciudades catalanas (siglos XIII-XVIII)*. Ministerio de Educació-Comisión Interministerial de Ciencia y Tecnología (CICYT) (BHA2001-3559) (2002-2004). Universitat de Barcelona. IP: Antoni Riera Melis.
- La convivencia de comunidades culturales contrapuestas en Europa. Judíos y conversos en las ciudades del espacio transpirenaico bajo medieval*. Finançat per: Secretaria de Estado de Educación y Universidades-Ministerio de Educación, Cultura y Deporte-Centre National de la Recherche Scientifique of France (CNRS) (PFE2002-0005) (2002-2004). Universitats de Lleida, Saragossa, Pública de Navarra, Barcelona, Girona, Bordeaux-III, Toulouse-II, Paris-X, València, Rouen, Pau et Pays de l'Adour, Savoie-Chambéry, Alacant, Clermont-Ferrand, Hogewschool Antwerpen, École des Hautes Études en Sciences Sociales, École Pratique des Hautes Études, Institut d'Estudis Nahamànides, Arxiu de la Corona d'Aragó, Institut Milà i Fontanals (CSIC, Barcelona) i Centro de Humanidades (CSIC Madrid). IP: Flocel Sabaté Curull y Claude Denjean.
- 2003: *Acció Integrada «Emergence and development of urban society north and south of the Pyrenees (13th-14th centuries)»*. Ministerio de Ciencia y Tecnología de España i Ministère de l'Enseignement Supérieure et de la Recherche de France (HF2002-0068) (2003-2005). Universitat de Lleida, Université de Savoie-Chambéry. IP: Flocel Sabaté i Christian Guilleré.
- Crédito público y mercado de la deuda en la Cataluña medieval*. Dirección General de Enseñanza Superior e Investigación Científica (DGESIC) (BHA2002-00637) (2003-2005). Consejo Superior de Investigaciones Científicas. IP: Manuel Sánchez Martínez.
- La Corona de Aragón, Norte de África y el Mediterráneo Oriental: migraciones, comercio, relaciones político-institucionales y culturales*. CNR Roma-Istituto Sui Rapporti Italo-Iberici-Consejo Superior de Investigaciones Científicas (CSIC) (CSIC-CNR 99IT0002) (2003-2004). CSIC, CNR, Universitat de Barcelona. IP: Maria Teresa Ferrer Mallol i Francesco Cesare Casula.

- 2004: *Integración digital de Materiales Histórico-Jurídicos (INDI-MHIJU)*. Departament d'Universitats, Recerca i Societat de la Informació (Generalitat de Catalunya) DURSI (2004MQD 00131) (2004-2006). Universitat de Barcelona. IP: Max Turull Rubinat.
- Integrated Action (ACI) between the Universitat de Lleida and the Université de Savoie/Institut d'Études Savoyennes*. Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca (AGAUR) de la Generalitat de Catalunya (ACI2003-15) (2004-2005). Universitat de Lleida, Université de Savoie-Chambéry, Institut d'Études Savoyennes. IP: Flocel Sabaté i Christian Guilleré.
- 2005: *Crédito público y mercado de la deuda en la Cataluña bajomedieval: los protagonistas del mercado de la deuda*. Ministerio de Educación y Ciencia (HUM2005-02507/HIST) (2009-2013). Institució Milà i Fontanals-CSIC. IP: Manuel Sánchez Martínez.
- Observatori de l'Alimentació (ODELA)*. Grup de Recerca de Qualitat reconegut per la Generalitat de Catalunya (2005 56R 00543) (2005-2007). Universitat de Barcelona. IP: Jesús Contreras Hernández.
- 2007: *Acció Integrada «L'espace du pouvoir dans les villes méditerranéennes au bas moyen âge»*. Ministerio de Ciencia y Tecnología (HF2006-0205) (2007-2008). Universitat de Lleida i Universitat Rovira i Virgili. IP: Francisco Javier Faci Lacasta i Christian Guilleré.
- 2008: *Acció Integrada «The spaces of power in the cities on the Mediterranean arch. The Crown of Aragón and the Tuscan republics (12th-15th centuries)»*. Ministerio de Ciencia y Tecnología de España, Ministero dell'Instruzione de l'Università e della Ricerca d'Itàlia (HF2007-0068) (2008-2010). Universitat de Lleida i Università degli Studi di Firenze. IP: Flocel Sabaté i Andrea Zorzi.
- 2009: *Carestía, hambre y mortalidad en la Cataluña medieval: explicaciones y representaciones de las crisis de ciclo corto y los malos años en la historia*. Ministerio de Ciencia e Innovación (HAR2008-03031) (2009-2012). Universitat de Lleida. IP: Pere Benito Monclús.

- Monarquía, ciudades y élites financieras en la Cataluña bajomedieval.* Ministerio de Educación y Ciencia (HAR2008-04772/HIST) (2009-2011). Institució Milà i Fontanals-CSIC. IP: Pere Verdés Pijuan.
- 2012: *Els cereals als mercats dels Països Catalans a l'edat mitjana: la gestió dels intercanvis d'un aliment estratègic.* Institut d'Estudis Catalans (PT2012-S01-RIERA) (2012-2014). IP: Antoni Riera Melis.
- Financieros al servicio del poder en la Corona de Aragón (s. XIV-XV): métodos, agentes, redes.* Ministerio de Ciencia e Innovación (HAR2011-24839) (2012-2015). Departamento de Estudios Medievales, Institució Milà i Fontanals (CSIC). IP: Pere Verdés Pijuan.
- Observatori de l'Alimentació (ODELA).* Agència de Gestió d'Ajuts Universitaris i de Recerca. Generalitat de Catalunya. AGAUR (2009SGR356) (2009-2011). Universitat de Barcelona. IP: Jesús Contreras Hernández.
- 2013: *Mercados alimenticios en la Edad Media: actores, mecanismos y dinámicas.* Ministerio de Economía y Competitividad (HAR2012-31802) (2013-2015). Universitat de Lleida. IP: Pere Benito Monclús.

Molt important per a la seva formació com a investigador i, per tant, per a la seva recerca, va ser l'estada de recerca finançada a la Città del Vaticano (DOGC 12.9.94), concedida, previ projecte, per la Comissió Interdepartamental de Recerca i Innovació Tecnològica de la Generalitat de Catalunya (CIRIT), a la Universitat de Barcelona, sent IP: Prim Bertran Roigé.

Arqueologia

La seva formació i docència no es basava sols en les fonts arxivístiques. El Dr. Prim considerava igualment important la recerca centrada en les fonts «materials». És per això que participà molt activament en diversos projectes de recerca arqueològica: *Excavació del jaciment medieval del Pedris* (Belcaire d'Urgell, 1975). *Excavació del cementiri medieval de Santa Coloma d'Ager* (1980); codi-

rigida amb el Dr. Francesc Fité; *Excavació del poblat medieval de Sant Llorenç d'Ares* (1985); codirigida amb el Dr. Francesc Fité i el Dr. Joan F. Cabestany; *Excavació del castell i puig de Mataplana* (Gombrèn, 1986); codirigida amb el prof. Manuel Riu i Riu.

Tesis i tesines

Són nombroses les tesis de llicenciatura i les tesis doctorals dirigides o codirigides pel Dr. Prim Bertran. Fem constar, entre d'altres, de l'any 2005, la tesi del Dr. Carles Vela Aulesa, *Especiers i candelers a Barcelona a la Baixa Edat Mitja. Testaments, família i sociabilitat* (excel·lent *cum laude*) (codirector amb la Dra. Maria Teresa Ferrer i Mallol de la Institució Milà i Fontanals-CSIC). D'aquest mateix any, la tesi del Dr. Jordi C. Boix Pociello, *El condado de Ribagorza en la Alta Edad Media* (excel·lent *cum laude*). De l'any 2007, citem la tesi del Dr. Joaquín Salleras, *La Baronía de Fraga: su progresiva vinculación a Aragón (1387-1458)* (excel·lent *cum laude*).

Congressos, simposis, jornades, cursos, setmanes i taules rodones

El Dr. Prim Bertran va participar sovint i molt activament en congressos, simposis, jornades, cursos, setmanes i taules rodones, sempre amb l'objectiu de la recerca i la millora en els coneixements d'ell i d'altres:

1982: *Universitat d'Estiu, Andorra 82. «El segle XIII»*. Andorra la Vella, 30 agost-12 setembre, 1982. Ponència: *El comtat d'Urgell (dels orígens al segle XIII)*.

1986: *Convegno «La ceramica medievale nel Mediterraneo occidentale»*. Siena, 8-12 d'octubre de 1984-Faenza, 13 d'octubre de 1984, Comunicació: *La ceràmica decorada del gòtic a Catalunya*. *Jornades d'Història «Antoni Agustí i el seu temps (1517-1586)»*, Tarragona, 1986. Comunicació: *L'etapa italiana d'Antoni Agustí i les seves relacions amb el Col·legi d'Espanya*.

- Setmana d'Arqueologia Medieval*, Lleida, 1986. Ponència: *Dos models d'hàbitat fortificat: Sant Llorenç de Montsec i Oroners (La Noguera)*.
- 1988: *Jornades d'Estudi «Els ordes eqüestres militars i marítims i les marines menors de la Mediterrània durant els segles XIII-XVII»*. Barcelona, 13-14 d'octubre de 1988. Comunicació: *L'orde de San Joan de Jerusalem i l'expansió de la Corona d'Aragó per la Mediterrània*.
- 1992: *I Congrés Internacional de Gravats Rupestres i Murals*. Lleida, 23-27 de novembre de 1992. Presidència de sessió.
- Ir Congrés de la Seu Vella de Lleida*. Lleida, 6-9 de març de 1991. Comunicació: *Les rendes de la clerecia de la seu de Lleida al 1391*.
- 1994: *El poder real de la Corona de Aragón: (siglos XIV-XVI)*. XV Congreso Historia Corona de Aragón. Jaca, 1993. Comunicació: *La clerecia regular dels bisbats catalans segons la dècima de 1391*.
- 1995: *Ir Congrés d'Història de l'Alimentació a la Corona d'Aragó*. Lleida. Comunicació: *L'alimentació del Gran Prior de Catalunya*. Colloqui «Corona, municipios y fiscalidad en la Baja Edad Media». Lleida. Membre del comitè organitzador i coordinador.
- 1998: *VI Colloqui d'Amics de l'Art Romànic «Les canòniques catalanes. Arquitectura i art medievals»*. Barcelona, 4-6 de novembre de 1998. Ponència: *Les canòniques catalanes: la seva personalitat i projecció segons les dècimes apostòliques*.
- 2000: *El món urbà a la corona d'Aragó. Del 1137 als Decrets de Nova Planta*. XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. Barcelona i Lleida, 2000. Comunicació: *Les demandes de coronació de Martí l'Humà (1398-1400)*.
- Catalunya i l'Europa a través de l'Edat Mitjana*. V Curs d'estiu. Reunió científica internacional del Comtat d'Urgell. Balaguer, 12-14 de juliol de 2000. Presidència de sessió.
- 2001: Convegno per il V Centenario del Pontificato di Alessandro VI (1492-1503). «Alessandro VI. Dal Mediterraneo all'Atlantico». Cagliari, 17-19 de maig de 2001. Ponència: *La política mediterrànea de la Corona de Aragón bajo Fernando el Católico*.
- 2002: *XXX Semana Internacional de Estudios Medievales «Europa y el Islam: Encuentros y desencuentros»*. Barcelona, 26-28 de juny de 2002. Ponència: *El Sacro Imperio Romano Germánico*.

- Jornades d'Estudis Franciscans «La mística com a lloc de trobada».* Barcelona, 2002. Ponència: *Els càtars. Vida quotidiana i espiritualitat.*
- Eurocongrés 2000. Àmbit d'història i projecció de futur.* Presidència de sessió.
- Medievalisme: Noves perspectives.* VII Curs d'estiu. Reunió científica internacional del Comtat d'Urgell. Balaguer, 10-12 de juliol de 2002. Presidència de la sessió: *Medievalismo e historiografia.*
- 2003: *Congrés Internacional «El Camí de Sant Jaume i Catalunya».* Barcelona, Cervera i Lleida, 16-18 d'octubre de 2003. Ponència: *La Pia Almoina de Lleida en el camí de Sant Jaume de Galícia. La convivència de comunidatades culturales contrapuestas en Europa. Judíos y conversos en las ciudades del espacio transpirenaico bajomedieval.* Carcassona, 23-25 d'octubre, Centre National de la Recherche Scientifique. Organització.
- 2004: *Trobada internacional d'investigadors «La convivència de comunidatades culturales contrapuestas en Europa».* Girona, 20-24 de gener de 2004. Ponència: *Els jueus en els llibres de batlles reials de Catalunya.*
- Convegno «Bonifacio VIII. Ideologia e azione politica. Convegno organizzato nell'ambito delle Celebrazioni per il VII Centenario della morte».* Ciutat del Vaticà-Roma, 26-28 d'abril de 2004. Ponència: *Bonifacio VIII y los reinos hispánicos.*
- L'espai del mal.* IX Curs d'estiu. Reunió científica internacional del comtat d'Urgell. Balaguer, 7-9 de juliol de 2004. Presidència de sessió.
- 2005: *Colloque «Morphologie urbaine et identité sociale dans l'arc méditerranéen au Moyen Âge (xe-XVe siècles)».* Chambéry, 2-5 de març de 2005. Ponència: *El espacio religioso en la ciudad catalana bajomedieval.*
- Balaguer, 1105. Cruïlla de civilitzacions.* X Curs d'estiu. Reunió científica internacional del Comtat d'Urgell, Balaguer, 13-15 de juliol de 2005. Ponència: *El comtat d'Urgell i la conquesta de Balaguer.*
- 2006: *Natura i desenvolupament. El medi ambient a l'Edat Mitjana.* XI Curs d'estiu. Reunió científica internacional del Comtat d'Urgell. Balaguer, 12-14 de juliol de 2006. Presidència de sessió.

- 2007: *Convegno internazionale «Testo e immagine nell'editoria del Settecento»*. Roma, 26-28 de febrer de 2007. Presidència de sessió.
- 2008: *Congrés Jaume I. «L'església en temps de Jaume I»*. Lleida, 16-19 de setembre de 2008. Ponència: *L'economia de l'església catalana en temps de Jaume I*.
- Congreso Jaime I. «La sociedad en Aragón y Cataluña en el reinado de Jaime I (1213-1276)»*. Saragossa. Ponència: *Oligarquías y familias en Cataluña*.
- 2009: *IV Curs internacional d'Arqueologia Medieval*. Lleida-Algerri, 12-13 de març de 2009. Presidència de sessió.
- Identitats. XIV Curs d'estiu. Reunió científica internacional del Comtat d'Urgell*. Balaguer, 1-3 de juliol de 2009. Presidència de sessió.
- Simposi internacional «Ciutat i hospital a l'Occident europeu (segles XIII-XVII)»*. Lleida, 14-16 d'octubre de 2009. Ponència: *Poders urbans i assistència hospitalària a les Terres de Lleida*.
- Acció Integrada Universitat de Lleida-Università degli Studi di Firenze «Espais de poder a la societat urbana baixmedieval. Corona d'Aragó i Toscana»*. Lleida, 11-14 de novembre de 2009. Presidència de sessió.
- Seminario Internazionale di Ricerca «Città del Mediterraneo a confronto. Gli spazi del potere nelle città della Catalogna e della Toscana»*. Florència, 22-24 de gener de 2009. Ponència: *L'espai del poder eclesiàstic a la ciutat catalana baixmedieval (segles XIII-XV)*.
- 2010: *Reunión científica «Crisis alimentarias en la Edad media: Modelos, explicaciones y representaciones»*. Lleida, 11-12 de febrer de 2010. Presidència de sessió.
- Congrés Internacional «Martí I l'Humà, el darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L'Interregne i el Compromís de Casp»*. Barcelona, 31 de maig – 4 de juny de 2010. Ponència: *El Cisma d'Occident en la política del rei Martí*.
- II Jornades «Comitia rei novae»: Noves perspectives per a la Història Militar*. Barcelona, 27 d'octubre de 2010. Presidència de sessió.
- Primeres Jornades d'Història del Monestir de les Avellanes. «Història de l'Església i la Religiositat. Els Premonstratesos a l'Edat Mitjana»*. Monestir de les Avellanes, 28-29 d'octubre de 2010. Ponència: *Premonstratesos i comtat d'Urgell*.

- 2011: *2n Seminari Crisis i cicles en la Història: «El blat i la carn a la Catalunya medieval: mercat, crisis alimentàries i polítiques públiques d'abastament»*. Barcelona, 12 de gener de 2011. Presidència de sessió.
- Jornada «Imatges indiscretas III»: «L'art a l'època de Jaume II»*. Barcelona, 26-27 d'abril i 4 de maig de 2011. Ponència: *Jaume II, un monarca per a la Mediterrània. Història i cultura jueves a la Catalunya medieval. Jornada d'homenatge a Eduard Feliu*. Girona, 29 d'abril de 2011. Ponència: *Puntualitzacions en la història dels jueus catalans: les aportacions innovadores d'Eduard Feliu*.
- V Jornada de Cultures Medievales «Hospitals medievals: espais, assistència i medicina»*. Barcelona, 19-21 de maig de 2011. Taula rodona: *Diàleg sobre la pobresa a l'Edat Mitjana* (amb el Dr. Antoni Riera i Melis. Taula rodona moderada pel Dr. Carles Mancho).
- Colloqui internacional «Els arxius patrimonials: situació actual i reptes de futur»/Coloquio internacional «Los archivos patrimoniales: estado actual y retos del futuro»*. Barcelona, 1-2 de juny de 2011. Presidència de sessió.
- 1 International Medieval Meeting*. Lleida, 2011. Ponència: *El bisbat d'Urgell al tombant del primer mil·lenni*.
- XLII Jornada de Treball «Estudis sobre Vilagrassa i el romànic tardà a les Terres de Lleida/Ponent»*. Vilagrassa, 27 de novembre de 2011. Participació amb el treball: *Mercat i fira a Vilagrassa (s. XII-XIV). Dels projectes reials a les tensions amb municipis veïns*.
- 2012: *Simposio «La alimentación en la Corona de Aragón (siglos XIV-XV)»*. Saragossa, 23-24 de març de 2012. Ponència: *La alimentación de pobres y peregrinos en la Cataluña medieval*.
- 2 International Medieval Meeting*. Lleida, 2012. Ponència: *El culte a sant Ermengol, bisbe d'Urgell*.
- 2 International Medieval Meeting*. Lleida, 2012. Presidència de sessió.
- Ruptura i legitimació dinàstica a l'Edat Mitjana*. XVII Curs d'estiu. Reunió científica del Comtat d'Urgell. Balaguer, 4-6 de juliol de 2012. Ponència: *El comtat d'Urgell i el Compromís de Casp*.

XIX Col·loqui de Tardor 2012 «Monestirs i territori. 1200 aniversari de la fundació del monester de Sant Esteve de Banyoles», Banyoles, 23-25 de novembre de 2012. Ponència: Els monestirs i els sabers (amb Rosa Lluch Bramon).

2013: *3 International Medieval Meeting*. Lleida, 2013. Presidència de sessió.

Formes de convivència a la Baixa Edat Mitjana. XVIII Curs d'estiu. Reunió científica internacional del Comtat d'Urgell. Balaguer, 10-12 de juliol de 2013. Presidència de sessió.

2014: *Os eclesiasticos e a construção da monarquia medieval: metodologias, experiències e perspectivas*. Évora, 19 i 20 de juny de 2014. Comunicació: *La Iglesia en la Cataluña de la baja Edad Media: entre Papado y Monarquía*.

4 International Medieval Meeting. Lleida, 2014. Presidència de sessió.

La formació de la personalitat a l'Edat Mitjana. XIX Curs d'estiu. Reunió científica internacional del Comtat d'Urgell. Balaguer, 2-4 de juliol de 2014. Presidència de sessió.

El contingut de la seva obra

Ús de les fonts històriques, especialment les arxivístiques, el domini de la bibliografia i el mètode, a més a més d'un do especial com a comunicador i divulgador, són trets que caracteritzen el Dr. Prim Bertran com a historiador.

En la seva bibliografia, el Dr. Prim ens presenta els fets i els problemes sense oblidar les anàlisis historicocrítiques. Hom hi troba descrites les tendències fonamentals, les situacions, els esdeveniments i els personatges típics que han esdevingut punts de referència imprescindibles per a la cultura i la consciència històriques. Una novetat dels seus treballs resideix en el caràcter comparatiu-religiós en posar de manifest les múltiples relacions entre l'Església i les Esglésies, és a dir, l'Església a Catalunya, respecte a esdeveniments politicoreligiosos, literaris i artístics. És a dir, dues característiques importants: una des del punt de vista diacrònic i l'altra des del punt de vista sincrònic. Des del punt de vista diacrònic, queden

ben palesos els períodes. Des del punt de vista sincrònic, té presents les relacions que s'estableixen amb cultures i tendències religioses. Cal fer esment, en positiu, de la metodologia comparativa, de base cultural, literària, artística i sobretot religiosa, amb la qual cosa hom pot enquadrar i comprendre els seus treballs sobre la història de l'Església a Catalunya, que és tant com dir la història del cristianisme en el nostre país.

Hem agrupat la seves obres històriques tenint presents tres punts: primer, Església i Papat i l'Església a Catalunya. Segon, la fiscalitat i la fiscalitat en relació amb l'Església a Catalunya. Tercer, els ordes monàstics, militars i mendicants i la religiositat.

Sobre el primer punt, Església i Papat i Església a Catalunya, cal posar en primer terme el seu treball *L'opció cristiana de l'Europa medieval* (2009) (dins *Arrels cristianes. I Temps de forja. Els inicis i l'Alta Edat Mitjana*, Lleida 2009, 94-108). Excel·lent treball en què presenta el cristianisme, en la configuració d'Europa, com a element central determinant sobre la base ferma de l'herència clàssica i de les aportacions dels moviments migratoris d'ètnies i cultures, sense oblidar els grans personatges de l'època: des de sant Agustí i Benet de Núrsia fins a Gregori el Gran, Gregori de Tours, Isidor de Sevilla, Beda el Venerable, Martí de Tours, Feliu d'Urgell, Gerber d'Orlhac, Pau i Treva, Gregori VII, Cirili i Metodi, carolingis, otònides, cartoixans, Císter, heterodoxos, valdesos, càtars, Inquisició, l'any 1300, Dant... Segueix amb Joaquim de fiore, gallicanisme, Agnani, Petrarca, Wiclef, Huss, pesta negra... fins als pontificats del segle xv, els quals destacaren en la forja de la cultura i civilització del Renaixement ja allunyats del període medieval. Una frase a esmentar en el redactat del seu treball: «Dante Alighieri és un referent que malauradament s'esvaeix en la memòria i en el sentiment col·lectiu d'aquesta nostra Europa actual. I un referent que caldria reivindicar urgentment». És a dir, una crida i un projecte a seguir. Es tracta, doncs, d'una exposició modèlica i de la síntesi d'un mestre.

Dins aquest primer conjunt i en referència a l'Església a Catalunya, cal tenir present el seu treball *L'economia de l'església catalana en temps de Jaume* (2008) (*Congrés Jaume I. L'Església en temps de Jaume I*, Barcelona 2013, 227-245). És un treball no gaire llarg,

però que excel·leix per l'ús de les fonts arxivístiques, entre aquestes les de l'Arxiu Capitular d'Urgell. També per l'ús d'una bibliografia escollidíssima que no oblidava res. La importància d'aquest treball rau en un fet que el mateix Dr. Prim esmenta: «Ja és prou sabut que l'Església ha tingut un paper fonamental en la història del nostre país i en la construcció d'Europa... però l'economia de l'Església catalana... no acostuma a tenir un paper rellevant en moltes històries de l'Església medieval». Amb aquest treball, el Dr. Prim Bertran mostra un camí que no cal oblidar i que cal seguir i que podem observar en treballs com *Mil·lenari de la butlla del papa Silvestre II (1001-2001)* (Andorra, 2001, 1-78); *L'església catalana en el marc del concili de Perpinyà (1408-1409) (Études Roussillonaises)*, XXIV, 2009, 157-168); *L'espai del poder eclesiàstic a la ciutat catalana baixmedieval (segles XIII-XV) (Gli spazi del potere nelle città del Mediterraneo [secoli XII-XV]*, Florència 2009); *La Iglesia en la Cataluña de la baja Edad media: entre el Papado y la Monarquía, (Os eclesiásticos e a construção da monarquia medieval. Metodologias, experiências e perspectivas*, Évora, 2014).

En ser el Dr. Prim Bertran originari de Bellcaire d'Urgell, bisbat d'Urgell, lògicament la seva atenció en la recerca i en la divulgació havia de ser també el bisbat d'Urgell i una de les seves figures senyeres: sant Ermengol. D'aquí treballs com *El bisbat d'Urgell al tombant del primer mil·lenni (Memory and Middle Ages, I International Medieval Meeting, Lleida, 2011)*; *La dècima del bisbat d'Urgell corresponent a l'any 1391 (Urgellia, 2, 1979, 257-346)*; *Ermengol d'Urgell (1010-1035). L'obra d'un bisbe del segle XI (La transformació de la frontera al segle XI, Història, art, culte i devocions, La Seu d'Urgell-Andorra, 2010)*; *El culte a sant Ermengol, bisbe d'Urgell (II International Medieval Meeting, Lleida, 2012)*. Sant Ermengol, personatge molt proper al Dr. Prim i que, com exposava amb passió, va ser veritablement un home del seu temps i de les terres on estava arrelat. Temps en què era ben raonable que s'enfortissin els llaços polítics entre els diversos comtats —posem per cas d'Urgell, del Pallars i la Ribagorça, també de Barcelona—, i que la jurisdicció eclesiàstica arribés a ser la que ha estat després durant segles. Així, Ermengol va obtenir del papa Benet VIII (1012) una butlla en què es confirmaven alguns límits geogràfics engrandits, entre els quals

hi havia territoris de la Ribagorça, i d'aquí que ell sentís com un assumpte propi la restauració de la diòcesi de Roda d'Isàvena. A més a més, ens mostra la intervenció destacada d'Ermengol en l'elecció del bisbe Borrell de Roda l'any 1017; l'anada a Roma per exposar, davant del papa Sergi, aquell esdeveniment que va ser el miracle que va seguir el dubte d'Ivorra (Eucaristia); la Seu; la canònica; els cenobis benedictins... Com ell deia, sant Ermengol ha deixat de moltes maneres la seva empremta en aquesta seu del bisbat d'Urgell i en cada una de les famílies i de les persones i en tants lligalls i fulls de l'arxiu històric.

Un altre dels treballs, que en aquest apartat cal tenir present, és *El bisbat de Lleida i les seves relacions amb el Papat. Segles XIII-XV (Arrels Cristianes, II Temps de consolidació, 2009, 78-116)*. Dos aspectes que excel·leixen: les fonts tretes de l'ASV (Reg. 12, 17, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 40, 52, 55, 120, 140, 166) i una bibliografia excel·lent. Es tracta d'un treball de mestre: qualsevol que s'iniciï en aquesta part de la història de l'Església a Catalunya trobarà un model en un aspecte tan important com és la metodologia.

També en aquest apartat cal esmentar el treball *Bonifacio VIII y los reinos hispánicos* (2004), un tema en què el plagi era una temptació. Tanmateix, el Dr. Prim Bertran s'endinsà en l'ASV, en concret en els registres de Bonifaci VIII (Reg. núm. 1, 2, 3). El Dr. Prim tingué molt present que el pontificat de Bonifaci VIII coincidia en els territoris hispànics amb moments transcendentals per a llurs estats: Portugal, Navarra, Corona de Castella i Lleó i la Corona d'Aragó. De bell nou, hem de tenir present l'ús d'una excel·lent bibliografia. Una altra vegada, insisteixo en el seu mestratge en la metodologia. Aquest caràcter el trobem també en *Notas sobre la política cultural del papa Urbano V (1362-1370) (Estudios en memoria del profesor Dr. Carlos Sáez, Alcalá de Henares, 2007, 751-761)*.

Fruit del seu bon coneixement de l'ASV és *L'almoïna pontifícia d'Avinyó i els seus inicis (1316-1324) en temps de Joan XXII (Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia, 25, 2003, 291-313)*. Pertanyent al grup de recerca (dirigit pel Dr. Antoni Riera) sobre l'alimentació, es va endinsar en el tema dels pobres i l'alimentació, fent ús de les despeses de la Cambra Apostòlica (edició Schäfer) sobre cuina i almoïna, amb un ús acurat i selectiu d'una bibliografia adient.

El treball està centrat en el pontificat de Joan XXII, en els primers anys de 1316-1324, en un context històric apassionant per a qualsevol historiador de l'època medieval com era el Dr. Prim Bertran. Unes quantes paraules per veure que es tracta d'un tema atractiu: centralització, nou sistema fiscal i financer, fundació de la *Pignota*, organització de l'Almoina Pontificia al servei dels pobres (entre el 2,3 i el 19,4% del pressupost), l'oferta de pa als pobres, el vi, el companatge, higiene, malalts, acollida de pelegrins i socors als captius, etc.

En relació amb el treball acabat d'esmentar, el Dr. Prim ja havia treballat sobre el tema en *L'alimentació dels pobres, hostes i servidors al palau pontifici d'Avinyó (1375)* (*Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 20-21, 1999, 369-380), que citem ara per raons cronològiques. Es tracta d'un treball que cal qualificar d'important i original. Amb aquestes paraules ho constatava: «La localització d'uns comptes de la Cambra Apostòlica avinyonesa relacionats amb les despeses de l'Almoina pontificia —denominada popularment *Pignota*— ens permet fer una primera aproximació i una sèrie de consideracions sobre la cura dels pobres en allò que era la preocupació més important: disposar dels aliments bàsics per a sobreviure». Una altra vegada l'ús de les fonts (Reg. 453 del fons de la *Camera Apostolica [collectoriae]* de l'A.S.V.). Com a cloenda, deia de manera significativa: «La jerarquia de les persones es defineix pel color de llur pa i la qualitat de la beguda».

En un segon apartat agrupem els treballs referents al tema de la fiscalitat (en sentit ample) i l'Església a Catalunya. L'any 1997, el Dr. Prim publicà *La fiscalitat eclesiàstica en els bisbats catalans (1384-1392)*. *Tipologies impositives i diferències territorials* (*Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, 18, 281-300). Una altra vegada l'ús de les fonts. El treball ens el presenta així: «El fons de la Cambra Apostòlica de l'Arxiu Secret del Vaticà ha permès veure de conjunt la varietat i la importància de les exaccions amb què el Papat d'Avinyó gravava els benifets dels eclesiàstics de terres catalanes». Per a això féu ús, en especial, del registre 122, del fons «*Camerales*», intitulat «*Rationes Collectoriae Hispaniae. 1384-1387*» en la part que correspon a les anotacions dels bisbats catalans. Unes quantes paraules per veure la seva importància: *servitia communia*,

annata, procuracions (s'hi destaca el bisbat d'Urgell), *ius spoli* (biblioteques), les *vacants* o *fructus medii temporis*, *censos* (tributs pagats a la Seu Apostòlica, en senyal de vassallatge, en reconeixença del domini i protecció pontificis: Urgell, Lleida, Girona, Vic, Barcelona), la *dècima* (el més conegut i el més estudiat de tots els tributs eclesiàstics). Aquest camí el seguí en *La dècima dels bisbat de Barcelona (1391-1392) (Miscel·lània de Textos medievals, 7, 1994, 371-498)*.

Precisament, ja abans, el Dr. Prim havia publicat *La dècima eclesiàstica del deganat de Cervera (1366)* (1986), que li va permetre conèixer l'estructura, l'organització i l'estat de la clerecia de la vila de Cervera i del seu deganat l'any 1366, fent ús del registre 1.816 del fons del «Mestre Racional», secció del «Reial Patrimoni», de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, dels quals en donà la transcripció («Miscel·lània Cerverina-IV, 1986, 67-86). I també en *Consideracions sobre els monestirs del bisbat de Lleida a mitjans del segle XIV (Homenatge a Jesús Tarragona, Lleida, 1996, 179-188)*.

Més endavant, l'any 1999, seguint el camí indicat abans, el Dr. Prim publicava *La clerecia regular dels bisbats catalans, segons la dècima apostòlica de 1391 (El poder real en la Corona de Aragó, siglos XIV-XVI, XV Congreso de Historia de la Corona de Aragó, 1, Saragossa, 1999, 525-534)*. Ara s'endinsava en l'ACA: en els registres corresponents al bienni 1391-1392 de la secció Mestre Racional (Reg. 1844: el bisbat de Girona; el 1484: Tortosa; el 1850: Barcelona; el 1851: Lleida; el 1852: Tarragona; el 1853: Urgell; el 1855: Vic; el 1857: Elna), contenint la dècima atorgada per Climent VII a Joan I, amb el motiu teòric de la reconquesta dels regnes de Còrsega i Sardenya. Interessant la conclusió seguint el seu mestre (i nostre) (el Dr. M. Riu) sobre existència d'un Nord pirinenc i prepirinenc: benedictí; d'un centre: comencen a imposar-se les canòniques regulars; d'un nord de la Catalunya Nova: Císter; d'un sud de la Catalunya Nova: "ordes militars".

L'any 2008, el Dr. Prim escrivia: «Hom coneix a grans trets la participació del clergat catalanoaragonès a les contribucions ordinàries a favor de la Corona, també del complex teixit de privilegis i peculiaritats que emmarcaven les relacions de l'Església i els sobirans en les qüestions fiscals. Subjectes: religiosos concrets, bisbats

sencers, jerarquies eclesiàstiques o els vassalls i homes propis de tots o de qualsevol d'ells». I afegia: «Queda encara molt per fer: avaluar l'abast i complexitat del procés de transferència de la renda eclesiàstica a la Corona». D'aquí el treball *Notes sobre els subsidis de l'Església catalana per a la guerra de Sardenya (1354)* (*Anuario de Estudios Medievales*, 29, 1999, 121-140). Una altra vegada s'endinsà en els arxius, en concret: ACA: Cancelleria (Reg. 1398, 1400, 1606); Mestre Racional (Reg. 336, 339, 461, 642), i també l'Archivo Histórico Nacional: Clero (Poblet, lligall 6763). Després d'exposar la varietat de les contribucions ordinàries de la clerecia (demandes, profertes de les corts, subsidis eclesiàstics, dècima apostòlica) passà a un examen detallat dels subsidis de 1354, en el context de les Revoltes de Sardenya, amb què hom demanava a l'Església un ajut extraordinari. Amb aquest treball, el Dr. Prim Bertran, com en altres ja esmentats, va obrir camí.

Entre els drets de la casa reial hi havia el nomenament d'una sèrie de benifets eclesiàstics que podien correspondre a serveis o capellanies i/o escolanies. El control del nomenaments era minucios. Aquest és l'objectiu del treball *Patronat reial sobre benifets eclesiàstics a la Corona catalano-aragonesa* (*Analecta Sacra Tarraconensia*, 71, 1998, 131-141). Una altra vegada l'obsessió del Dr. Prim Bertran per les fonts: ACA, B.G (Batllia General: Reg. 448: *Memorial dels beneficis del senyor rey de Aragó, en Aragó, en Jaca, en Catalunya, a el bisbat de Barcelona, en... Girona, Comtat d'Empúries, bisbat de Tortosa*). Cal destacar l'erudició, observable en les notes, aclarint fets, institucions, persones...

En un tercer apartat voldria, de manera breu, fer esment dels seus treballs sobre els ordes monàstics, militars i mendicants i sobre la religiositat. A tall d'exemple cito: *Sant Miquel de Cellers i els canonges regulars de Sant Agustí* (CSIC: Instituto de Estudios Ilerdenses: Patronato de Estudios Locales José M. Quadrado: Càtedra de Cultura Catalana Samuel Gili i Gaya, 1975). I també: *El culte a sant Ermengol, bisbe d'Urgell*, ja esmentat en parlar del bisbat d'Urgell (2012); *L'almoïna de la Seu de Lleida a principis del segle XV* (*La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*, Barcelona, 1982, 347-368); *Voto del Colegio de España en defensa de la Inmaculada* (*Studia Albornociana*, IV (1979), 781-794), *Els càtars*.

Vida quotidiana i espiritualitat (La mística com a lloc de trobada, Facultat de Teologia de Catalunya, 2003, 7-51); El camino de Santiago en la Cataluña Medieval (Medievalismo, 20, 2010, 11-52).

El Dr. Prim Bertran era un mestre en sintetitzar fenòmens històrics i fer-ho de manera assequible a l'oient o lector. Aquest és el cas del treball, en comandita amb la Dra. Rosa Lluch, titulat *Els monestirs i els sabers* (2012). Hom fa ús de les fonts indispensables, d'una bibliografia excel·lent i de la citació de manuscrits provinents dels *scriptoria* de monestirs. Se centra en dos monestirs significatius: Montecassino i Santa Maria de Ripoll, tot exposant èpoques, fets, personatges, sabers i manuscrits. Aquesta metodologia és també observable en *Los monasterios benedictinos de Cataluña a finales del siglo XIV (Papauté, Monachisme et Théories Politiques. Études d'Histoire Médiévale offertes à Marcel Pacaut, Lyon, 1994, 217-228).*

També els ordes militars varen ser objecte de la seva inquietud com a historiador. Destaquem, entre d'altres, el treball *Els Ordes religioso-militars: els templers i els hospitalers al bisbat de Lleida (Arrels Cristianes, II, Lleida, 2009, 167-192)*. Excel·lent síntesi i immillorable exposició. Característiques destacables en els diversos treballs sobre els ordes militars: *Ordes militars i organització del territori: Els Hospitalers durant la Baixa Edat Mitjana (Territori i societat a la Baixa Edat Mitjana. Història, Arqueologia, documentació, Lleida, 1997, 209-234); La orden militar de San Jorge de Alfama y la expansión de la Corona de Aragón (Quaderni Stefaniani, 1988, 43-50); El text català dels estatuts de l'Orde de l'Hospital (Estudis Castellonencs, 6, 1994-1995, 189-198); Per un Diplomatarium d'Ermengol VII (1154-1184). Els ordes militars al Comtat d'Urgell (Ilerda, 1984, 45, 147-174); L'Orde de l'Hospital durant l'Edat Mitjana (L'Orde del Temple entre la guerra i la pau, Barcelona, 2004, 51-69).*

Vull acabar amb un article publicat també l'any 2009 i que no dubto a qualificar de magistral. El seu títol és *Un nou impuls: l'arribada i l'expansió dels Ordes mendicants (Arrels cristianes...)*. He dit magistral perquè hom compagina l'ús de les fonts inèdites, com la consulta en l'ASV dels registres referents al papat d'Avinyó números 17, 24, 166, 170 i les diverses edicions de documentació pontifícia: Mollat sobre Joan XXII, Rodríguez de Lama sobre Alexan-

dre IV i Quintana Prieto sobre Innocenci IV, i un selecte ús de bibliografia sobre el tema. Hom comença amb els trinitaris (recordo Avinganya [Seròs] 1202), l'orde de la Mercè, els framenors, els dominics o predicadors, els carmelites, agustins, antonians... El Dr. Prim Bertran conclou: «Imprimiren el seu cuny a la vida religiosa i eclesiàstica de Baixa Edat Mitjana, donat el seu caràcter itinerant, llur mobilitat, dinamisme urbà i els centres de cultura i d'estudi».

Per acabar: gràcies, Prim, per la teva amistat, per la teva bonhomia, per les teves conviccions, que tantes vegades vàrem contrastar, i pel llegat històric que ens has deixat.

Bibliografia del Dr. Prim Bertran i Roigé

- «Gregori IX i la canònica de Santa Maria de Mur». *Analecta Sacra Tarraconensia*, núm. 46, 1973, pàgs. 37-41.
- Sant Miquel de Cellers i els canonges regulars de Sant Agustí*, Instituto de Estudios Ilerdenses: Patronato de Estudios Locales José M. Quadrado: Càtedra de Cultura Catalana Samuel Gili i Gaya, 1975.
- «Un viatge per la Catalunya Nova al 1409». *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, núm. 14, 1976, pàgs. 56-57, 63-77.
- «Donacions de la comtessa Dolça d'Urgell als ordes religiosos (1184-1210)». *Analecta Sacra Tarraconensia*, núm. 49/50, 1976/77, pàgs. 41-50
- «Un memorial de rendes reials de principis del segle xv». *Boletín arqueológico*, núm. 133/140, 1976/77, pàgs. 217-230.
- «Les ordinacions del convent d'Alguaire». *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, núm. 17, 1977, pàgs. 25-55.
- «El liber feudorum viccariae pallariensis». *Ilerda. Humanitats*, núm. 38, 1977, pàgs. 77-94.
- «Concessió de mercat i fira a Vilanova de Corbins per Pere el Catòlic (1213)». *Cuadernos de Historia Económica de Cataluña*, núm. 16, 1977, pàgs. 7-10.
- «Dolça, comtessa d'Urgell, i els orígens del monestir de les Franqueses». *Urgellia*, núm. 1, 1978, pàgs. 291-300.

- «El llibre del batlle de Cambrils, Pere de Sangenis (1452-1455)». *Butlletí Arqueològic. Reial Societat Arqueològica Tarraconense*, núm. 1, 1979, pàgs. 163-174.
- «El menjador de l'Almoina de la catedral de Lleida. Notes sobre l'alimentació dels pobres lleidatans al 1338». *Ilerda. Humanitats*, núm. 40, 1979, pàgs. 89-124.
- «La dècima de la diòcesi d'Urgell corresponent a l'any 1391». *Urgellia*, núm. 2, 1979, pàgs. 257-346.
- «Voto del colegio de España en defensa de la Inmaculada». *Studia Albornociana*, núm. IV, 1979, pàgs. 781-794.
- «Notes de demografia i onomàstica lleidatanes de finals de l'Edat Mitjana: El fogate del 1491». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, núm. 1, 1980, pàgs. 143-172.
- «Notes sobre l'origen i expansió de la moneda d'Agramunt (1164-1200)». *Urgellia* núm. 3, 1980, pàgs. 307-318.
- «L'ordre de l'Hospital al Comtat de Pallars (Segle XII). Notes i Documents». *Analecta Sacra Tarraconensia*, núm. 53/54, 1980/81, pàgs. 221-252.
- Catálogo del Archivo del Colegio de España*. Studia Albornotiana 40. Bolonya, 1981.
- «La redención jurisdiccional de la villa de Olesa de Montserrat (1449)». *Pirineos. Revista del Instituto de Estudios Pirenaicos*, núm. 31, 112, 1981, pàgs. 57-68.
- «Demografia i onomàstica del Baix Urgell segons un document del 1415». *Urgellia*, núm. 4, 1981, pàgs. 369-385.
- «Notes sobre els orígens d'unes poblacions urgellenques: La Fulio-la, Boldú i Belcaire, als segles XI i XII». *Ilerda. Humanitats*, núm. 42, 1981, pàgs. 237-272.
- «Documento sobre un nuevo cementerio judío en Lérida (1383)». *Sefarad*, núm. 41, 1981, pàgs. 114-115.
- «Hallazgo de sepulturas antropomorfas y de una ollita gris en Bergús (Cardona, Barcelona)». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, núm. 3, 1982, pàgs. 173-184.
- «Per a un diplomatarí d'Ermengol VII (1154-1184). Els Ordes militars al comtat d'Urgell». *Ilerda. Humanitats*, núm. 43, 1982, pàgs. 147-174.

- «Una comanda hospitalera a la primera meitat del segle XIII: Susterris. Notes i documents», *Jaime I y su época*. 10 Congreso de Historia de la Corona de Aragón: Economía y sociedad, Mundo cultural, Historiográfico y fuentes, 3-5. Saragossa, 1982, pàgs. 37-50.
- «L'almoïna de la Seu de Lleida a principis del segle XV», *La pobreza y la asistencia a los pobres en la Cataluña medieval*. Anuario de Estudios Medievales. Anejo/11, Barcelona: CSIC, 1982, pàgs. 347-368.
- «Les despeses del Gran Prior de l'Orde de Sant Joan de Jerusalem (1419)». *Miscel·lània de Textos Medievales*, núm. 6, 1982, pàgs. 165-196.
- «Els jueus en els llibres de batlle i cort de Cervera (1354-1357)». *Ilerda. Humanitats*, núm. 44, 1983, pàgs. 189-205.
- «El senyoriu d'Artesa de Segre en els segles XV-XVI». *Recerques Terres de Ponent*, núm. 6, 1984, pàgs. 25-36.
- «La "dècima" del bisbat de Barcelona (1391-1392)». *Miscel·lània de Textos Medievales*, núm. 7, 1984, pàgs. 371-498.
- «Primera aproximació a la ceràmica grisa i als "graffitti" del Castell d'Oroners (Camarasa, Lleida)». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, núm. 5/6, 1984, pàgs. 387-418.
- «La lleuda de Cervera (s. XV)». *Miscel·lània Cerverina*, núm. 2, 1984, pàgs. 49-66.
- «Per un Diplomatarium d'Ermengol VII (1154-1184). Els ordres militars al Comtat d'Urgell». *Ilerda*, núm. 45, 1984, pàgs. 147-174.
- «Aspectes demogràfics i econòmics de Cervera i la seva rodalia el 1497». *Miscel·lània Cerverina*, núm. 3, 1985, pàgs. 55-72.
- «Notes sobre la ramaderia a la Catalunya Nord-occidental (segles IX-XI)». *Ilerda. Humanitats*, núm. 47, 1986, pàgs. 219-231.
- «La dècima eclesiàstica del deganat de Cervera». *Miscel·lània Cerverina*, núm. 4, 1986, pàgs. 67-86.
- «Dos models d'hàbitat fortificat: Sant Llorenç del Montsec i Oroners (La Noguera)», *Setmana d'arqueologia medieval*. Resums de les conferències, Lleida 1986, pàgs. 105-128.
- «Marc històric de l'església de Vilagrassa (segles XII-XIV)», *Vilagrassa. VIII Centenari de la Carta de Població, 1185-1985*. Cloenda dels actes commemoratius. Resums de les conferències, Lleida, 1986, pàgs. 37-45.

- «El capbreu-llevador de la comanda de Susterris (1378)». *Urgellia*, núm. 8, 1986, pàgs. 379-419.
- «El jaciment arqueològic de Santa Coloma d'Ager (Província de Lleida)». *Actas del primer Congreso de Arqueología Medieval Española*, Huesca 1985, v. 2, Saragossa, 1986, pàgs. 203-220.
- «Primera aproximació al jaciment fortificat de Sant Llorenç d'Àeres (Ager, Lleida)». *Castells, guaites, torres i forteses de la Catalunya medieval*, Acta Mediaevalia, Annexos d'Arqueologia Medieval, 3, Barcelona, 1986-1987, pàgs. 41-51.
- «La dècima eclesiàstica del deganat de la Vall de Lord al 1407». *Cardener*, núm. 4, 1987, pàgs. 25-34.
- «Les rendes reials de Cervera, segons una relació de 1311». *Miscel·lània Cerverina*, núm. 5, 1987, pàgs. 71-88.
- «Aproximació a la demografia del Pallars Jussà segons el fogatge de 1497». *Collegats*, núm. 1, 1987, pàgs. 133-147.
- «Els orígens de la comanadoria hospitalera de l'Espluga Calba. Dues butlles de Benet XIII del 1405 i 1415». *Jornades sobre el cisma d'Occident a Catalunya, les Illes i el País Valencià*, Barcelona-Peníscola, 19-21 d'abril de 1979, vol. 2, Barcelona, 1988, pàgs. 383-387.
- «L'Orde de Sant Joan de Jerusalem i l'expansió de la Corona d'Aragó per la Mediterrània». *Ordres eqüestres militars i marítims i les marines menors de la Mediterrània durant els segles XIII-XVII*, Barcelona, 1988, pàgs. 27-34.
- «La orden militar de San Jorge de Alfama y la expansión de la Corona de Aragón». *Quaderni Stefaniani*, núm. 7, 1988, pàgs. 43-50.
- «Conflictes socials a Cervera segons el llibre del batlle Antoni de Cabrera (1356-1357)». *Miscel·lània Cerverina*, núm. 6, 1988, pàgs. 53-70
- «L'hospital del Sant Esperit de Lleida segles XII-XV», *Homenatge a la memòria del professor Emilio Sáez*. Aplec d'estudis dels seus deixebles i col·laboradors, Barcelona 1989, pàgs. 317-332.
- «El text català dels primers estatuts de l'orde de l'Hospital», *Haciendo historia*, Madrid, 1989, pàgs. 23-30
- «El poder de l'Església medieval: organització administrativa i sistema fiscal en el segle XIV». *L'avenç. Història dels Països Catalans*, núm. 139, 1990, pàgs. 66-69.

- «El Señorío de Balaguer, título jurisdiccional de los príncipes herederos de la Corona de Aragón». *Hidalguía*, núm. 38, 1990, pàgs. 395-399.
- «Antropònims de la Baronia de Palafolls (1435-1436)». *Butlletí interior. Societat d'Onomàstica*, núm. 42, 1990, pàgs. 45-48.
- «L'església de Lleida en el pontificat de Calixte III», *Els montcada i Alfons de Borja a la Seu Vella de Lleida*. Dia de la Seu Vella, 1989-1990, Lleida, 1991, pàgs. 91-103.
- «Adenantats i secretaris de l'aljama jueva de Lleida, segles XIV i XV», *Primer col·loqui d'història dels jueus a la Corona d'Aragó*. Quaderns de l'Institut d'Estudis Ilerdencs/2, Lleida, 1991, pàgs. 313-319.
- «Les rendes de la clerecia de la Seu de Lleida el 1391», *Congrés de la Seu Vella de Lleida, 6-9 març 1991*, Lleida, 1991, pàgs. 153-157. *El Bisbe Ferrer Colom, la llum, els tapissos i les portades plateresques de la Seu Vella*, Lleida: Amics de la Seu Vella, 1992.
- «Notes sobre la fiscalitat reial a la ciutat de Lleida (1341-1351)». *Miscel·lània. Homenatge a Josep Lladonosa*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1992, pàgs. 255-265.
- «Gardeny: els templets a Lleida», *Lleida, la ciutat dels dos turons*, Lleida: Ateneu Popular de Ponent, 1992, pàgs. 10-42.
- «Les despeses del Gran Prior de Catalunya de l'orde de Sant Joan de Jerusalem (1419)». *Miscel·lània de Textos Medievals*, núm. 6, 1992, pàgs. 165-196.
- «Ferrer Colom, bisbe de Lleida, i el seu temps, 1334-1340», *El Bisbe Ferrer Colom, la llum, els tapissos i les portades plateresques de la Seu Vella*, Lleida: Institut d'Estudis Ilerdencs, 1992, pàgs. 13-28.
- «Sobre els inicis d'una institució benèfica baix medieval: l'hospital de Santa Maria de la ciutat de Lleida (1435-1519)». *Universitas Tarraconensis. Geografia e Historia*, núm. 10, 1992, pàgs. 33-53.
- «La fiscalidad extraordinaria de las aljamas de judíos de la corona de Aragón (1309-1317)». *Sefarad*, núm. 52, 1992, pàgs. 305-322.
- «La dècima apostòlica: l'exemple d'Elna, 1391», *Estudios sobre renta, fiscalidad y finanzas en la Cataluña bajomedieval*. Anuario de Estudios Medievales. Anejo/27, Barcelona: CSIC, 1993, pàgs. 455-486.

- «Els noms dels emfiteutes de la Pia Almoina de Lleida, 1409». *Butlletí interior. Societat d'Onomàstica*, núm. 52, 1993, pàgs. 14-17.
- «Los monasterios benedictinos de Cataluña a finales del siglo XIV, según las cuentas de la Décima apostólica», *Papauté, monachisme et théories politiques. Études d'Histoire Médiévale offerts à Marcel Pacaut*, I, Lió, 1994, pàgs. 217-227.
- «Aproximació històrica al castell i als senyors de Mataplana», *El Castell de Mataplana. L'evolució d'una fortificació senyorial (s. XI-XV). Treballs arqueològics entre 1986-1993. Monografies d'arqueologia medieval i postmedieval/1*. Barcelona, 1994, pàgs. 11-18.
- «L'orde de l'Hospital a Catalunya. Els inicis». *L'avenç. Història dels Països Catalans*, núm. 179, 1994, pàgs. 22-27.
- L'Orde de l'Hospital a les terres catalanes: Edat Mitjana, *Actes de les Primeres Jornades sobre els Ordes Religiosos-Militars als Països Catalans, segles XII-XIX*, Montblanc, 8-10 de novembre de 1985, Tarragona, 1994, pàgs. 229-240.
- «La «dècima» del bisbat de Barcelona (1391-1392)». *Miscel·lània de Textos Medievals*, núm. 7, 1994, pàgs. 371-498.
- «La Orden del Hospital en Cataluña: Los inicios». *L'avenç. Història dels Països Catalans*, núm. 179, 1994, pàgs. 22-27.
- «Un text català dels estatuts de l'orde de l'Hospital». *Estudis castellanencs*, núm. 6, 1994/95, pàgs. 189-198.
- El Comtat d'Urgell* (Prim Bertran, editor), Col·lecció el Comtat d'Urgell /1, Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 1995.
- «L'alimentació del Gran Prior de Catalunya (1419)», *Actes Ir Colloqui d'Història de l'Alimentació a la Corona d'Aragó*, Lleida, 1995, 2 Edat Mitjana. Comunicacions, Lleida 1995, pàgs. 401-411.
- «La historiografia del comtat d'Urgell», *El Comtat d'Urgell*. Col·lecció el Comtat d'Urgell / 1, Lleida: Edicions de la Universitat de Lleida, 1995, pàgs. 11-16.
- «Consideracions sobre els monestirs del bisbat de Lleida a mitjans segle XIV», *Homenatge a mossèn Jesús Tarragona. Miscel·lània*, Lleida, 1996, pàgs. 179-188.
- «La clerecia regular dels bisbats catalans, segons la “dècima apostólica” de 1391», XV Congreso de Historia de la Corona de Aragón, 1, *El poder real en la Corona de Aragón, siglos XIV-XVI*, vol. 5, Saragossa, 1996, pàgs. 523-534.

- «Ordes militars i organització del territori: Els Hospitalers durant la Baixa Edat Mitjana», *Territori i societat a l'Edat Mitjana 1: Història, arqueologia, documentació*, Lleida, 1997, pàgs. 209-234.
- «La fiscalitat eclesiàstica en els bisbats catalans (1384-1392. Tipologies impositives i diferències territorials)». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, núm. 18, 1997, pàgs. 281-300.
- «Patronat reial sobre benifets eclesiàstics a la corona catalano-aragonesa». *Analecta Sacra Tarraconensia*, núm. 71 (1998), pàgs. 131-141.
- «El Priorat de Catalunya de l'Orde de l'Hospital a principis del segle XV: Alguns aspectes», *Profesor Nazario González: Una historia abierta*, Col·lecció Homenatges /14, Barcelona, 1998, pàgs. 23-31.
- «Notes sobre els subsidis de l'Església catalana per a la guerra de Sardenya (1354)». *Anuario de Estudios Medievales*, núm. 29, 1999, pàgs. 121-140.
- «L'alimentació dels pobres, hostes i servidors al palau pontifici d'Avinyó (1375)». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, núm. 20/21, 1999, pàgs. 369-380.
- «La clerecia regular dels bisbats catalans, segons la dècima apostòlica de 1391» *El poder real en la Corona de Aragón, siglos XIV-XVI*, XV Congreso de Historia de la Corona de Aragón, 1, Saragossa, 1999, pàgs. 525-534.
- «Historiografia ceriverina (1975-2000): l'època medieval». *Miscel·lània Cerverina*, núm. 14, 2001, pàgs. 169-187.
- Mil·lenari de la butlla del papa Silvestre II (1001-2001)*, Andorra, 2001, pàgs. 1-78.
- «Estudiants catalans a la universitat de Bolonya (segle XIII)». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, núm. 23/24, 2002, pàgs. 123-143.
- «Las monarquías feudales», *Historia Universal de la Edad Media*, V. A. ÁLVAREZ PALENZUELA (coord.), Barcelona: Ariel, 2002, pàgs. 453-468.
- «Crisis del Imperio alemán (1190-1280)». A V. A. ÁLVAREZ PALENZUELA (coord.): *Historia Universal de la Edad Media*. Barcelona: Ariel, 2002, pàgs. 543-552.
- «Las comunidades judías de Cataluña. El área de Lleida», *La Cataluña judía*, M. COMPANYY-YOM TOV ASSIS, Barcelona: Àmbit, 2002, pàgs. 87-107.

- «La alimentación pontificia. El ejemplo de la mesa del papa aviñonés Gregorio XI (1375-1376)», *Poder y sociedad en la Baja Edad Media Hispánica: Estudios en homenaje al prof. Luis Vicente Díaz Martín/2*, Valladolid: Universidad de Valladolid, 2002, pàgs. 617-634.
- «Els jueus de la ciutat de Lleida; alguns aspectes». *Anuari de Filologia. Estudis Hebreus i Arameus*, Homenatge al Dr. Jaime Vándor, sec. E, n. 11, Barcelona 2002-2003, pàgs. 49-67.
- «Les demandes de coronació de Martí l'Humà (1398-1400): primera aproximació», *El món urbà a la Corona d'Aragó del 1137 als decrets de Nova Planta*, XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó. Barcelona, Poblet, Lleida, 2000, vol. 3, Barcelona, 2003, pàgs. 93-104.
- «Els senyors de Mataplana». *Revista de Girona*, núm. 38, 1992, pàgs. 57-62.
- «Els jueus de la ciutat de Lleida: alguns aspectes», *Anuari de filologia. Secció E d'Estudis Hebreus*, núm. 24/25, 2003, pàgs. 49-68.
- «Els càtars. Vida quotidiana i espiritualitat», *La mística com a lloc de trobada*, Barcelona: Facultat de Teologia de Catalunya, 2003, pàgs. 7-51.
- «L'Almoïna Pontifícia d'Avinyó. Els seus inicis (1316-1324) en temps de Joan XXII», *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, núm. 25, 2003-2004, pàgs. 291-315.
- «La política mediterrànea de la Corona de Aragón bajo Fernando el Católico», *Alessandro VI dal Mediterraneo all'Atlantico*. Atti del Convegno, Cagliari, 17-19 de maig de 2001. Ministero per i beni e le attività culturali. Comitato nazionale Incontro di Studio per il V Centenario del Pontificato di Alessandro VI (1492-1503). Pubblicazioni degli Archivi di Stato. Saggio/82. Roma, 2004, pàgs. 89-100.
- «L'Orde de l'Hospital durant l'Edat Mitjana», *L'Orde del Temple entre la guerra i la pau*, Barcelona: Rafael Dalmau, editor, 2004, pàgs. 51-69.
- «Renacer urbano y despertar económico». A V. A. ÁLVAREZ PALENZUELA (coord.): *Historia de España de la Edad Media*. Barcelona: Ariel, 2005, pàgs. 517-536.

- «Els llibres del batlle de Cervera, Galzeran Sacirera (1459-1460). Notes de vida quotidiana i conflictivitat urbana a Cervera, a darreries de l'Edat Mitjana». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, núm. 26, 2005, pàgs. 875-901.
- «Bonifacio VIII y los reinos hispanicos», *Bonifacio VIII: Ideologia e azione politica*. Atti del convegno organizzato nell'ambito delle celebrazioni per il VII centenario della morte. Città del Vaticano, Roma, 26-28 d'abril de 2004. Roma, 2007, pàgs. 293-324.
- «La Pia Almoina de Lleida en el camí de Sant Jaume de Galícia», *El camí de Sant Jaume i Catalunya*. Actes del I Congrés Internacional celebrat a Barcelona, Cervera i Lleida, els dies 16, 17 i 18 d'octubre de 2003. Biblioteca Abat Oliva, Sèrie il·lustrada/21, Barcelona, 2007, pàgs. 41-48.
- «El comtat d'Urgell i la conquesta de Balaguer», *Balaguer, 1105. Cruïlla de civilitzacions*. Reunió Científica X Curs d'Estiu Comtat d'Urgell, celebrat a Balaguer els dies 13, 14, 15 de juliol de 2005. Lleida: Pagès, 2007, pàgs. 161-176.
- «Notas sobre la política cultural del Papa Urbano V (1362-1370)», *Estudios en memoria del profesor Dr. Carlos Sáez: Homenaje*. Obras colectivas Universidad de Alcalá de Henares. Humanidades, Alcalá de Henares, 2007, pàgs. 751-762.
- «L'orde de l'Hospital durant l'Edat Mitjana», *Templers i hospitalers: Ordes militars a Catalunya*. Actes de la XXXVII Jornada de Treball, Barbens, 2006. Lleida, 2008, pàgs. 149-176.
- «El bisbat de Lleida i les seves relacions amb el Papat. Segles XIII-XV», *Arrels cristianes. II Temps de consolidació. La Baixa Edat Mitjana. Segles XIII-XV*, Lleida: Pagès editors-Bisbat de Lleida, 2009, pàgs. 77-110.
- «Compra y consumo de vino en la mesa pontificia bajo Benedicto XIII (entre 1411 y 1415)», *Castilla y el mundo feudal*. Homenaje al profesor Julio Valdeón, 3, Valladolid: Junta de Castilla y León, 2009, pàgs. 435-446.
- «Oligarquías y familias en Cataluña», *La sociedad en Aragón y Cataluña en el reinado de Jaime I, 1213-1276*, Congrés celebrat a Saragossa del 14 al 16 de maig. Institución Fernando el Católico, Saragossa: CSIC, 2009, pàgs. 53-80.

- «Els jueus en els llibres de batlles reials de Catalunya», *Cristianos y judíos en contacto en la Edad Media. Polémica, conversión, dinero y convivencia*. Reunió científica a Girona 20-24 de gener de 2004. *De Christianis de Iudeis ad invicem*/2. Lleida: Ed. Milenio, 2009, pàgs. 805-820.
- «L'opció cristiana de l'Europa medieval», *Arrels cristianes. I Temps de forja. Els inicis i l'Alta Edat Mitjana. Segles V-XII*, Lleida: Pagès editors-Bisbat de Lleida, 2009, pàgs. 94-108.
- «Un nou impuls: L'arribada i l'expansió dels ordes mendicants», *Arrels Cristianes, II, Temps de consolidació. La Baixa Edat Mitjana, segles XIII-XV*, Lleida: Pagès editors-Bisbat de Lleida, 2009, pàgs. 139-158.
- «Els Ordes religioso-militars: els templers i els hospitalers al bisbat de Lleida» *Arrels Cristianes, II, Temps de consolidació. La Baixa Edat Mitjana, segles XIII-XV*, Lleida: Pagès editors-Bisbat de Lleida, 2009, pàgs. 167-192.
- «L'espai del poder eclesiàstic a la ciutat catalana baixmedieval (segles XIII-XV)», *Gli spazi del potere nelle città della Catalogna e della Toscana*. Seminario Internazionale di Ricerca Città del Mediterraneo a confronto. Florència 22-24 de gener de 2009 (en premsa).
- «El Camino de Santiago en Cataluña» (en col·laboració amb S. CLARAMUNT RODRÍGUEZ). *Medievalismo*, núm. 20, 2010, pàgs. 11-52.
- «L'església catalana en el marc del concili de Perpinyà (1408-1409)», *Études Roussillonnaises. Revue d'Histoire et d'Archéologie Méditerranéennes*, XXIV/23-24, 2010, pàgs. 154-168.
- «Ermengol d'Urgell (1010-1035): l'obra d'un bisbe del segle XI», *Sant Ermengol, bisbe d'Urgell (1010-1035): història, art, culte i devocions*. Bisbat d'Urgell: la Seu d'Urgell, 2010, pàgs. 11-93.
- «El bisbat d'Urgell al tombant del primer mil·lenni», *Memory and Middle Ages*, I International Medieval Meeting, Lleida, 2011 (en premsa).
- «El espacio religioso en la ciudad catalana bajomedieval», *Morphologie et identité sociale dans la ville médiévale hispanique. Sociétés, religions, politiques*. Chambéry: Université de la Savoie, 2012, pàgs. 317-346.
- «Mercat i fira a Vilagrassa (segles XII-XIV). De les concessions reials a les tensions amb els municipis veïns», *Estudis sobre Vilagrassa*

- sa i el Romànic tardà a les terres de Lleida*, Lleida: Grup de Recerques de les Terres de Ponent (IEI), 2012, pàgs. 117-152.
- «El culte a Sant Ermengol, Bisbe d'Urgell», *II International Medieval Meeting*, Lleida, 2012 (en premsa).
- «La Pia Almoina de Lleida i el recurs al crèdit censal com a fonts de finançament, al voltant de 1400», *La Corona catalanoaragonesa, l'islam i el món mediterrani*. Estudis d'Història Medieval en Homenatge a la Dra. Maria Teresa Ferrer i Mallol. Anuario de Estudios Medievales. Anejo 71. Barcelona: CSIC, 2013, pàgs. 87-89.
- «La ciutat de Barcelona, senyora de Vilagrassa, a l'Urgell (1391-1460)», *A l'entorn de la Barcelona medieval*. Estudis dedicats a la Dra. Josefina Mutgé i Vives. Anuario de Estudios Medievales. Anejo 73. Barcelona: CSIC, 2013, pàgs. 153-170.
- «L'economia de l'Església catalana en temps de Jaume I», *Jaume I. Commemoració de VIII centenari del naixement de Jaume I*. Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica/91. Barcelona: IEC, 2013, pàgs. 227-246.
- «La Iglesia en la Cataluña de la baja Edad media: entre el Papado y la Monarquía», *Os eclesiásticos e a construção da monarquia medieval. Metodologias, experiències e perspetivas*, Évora, 2014 (en premsa).
- «El comtat d'Urgell i el Compromís de Casp. *Dynastic ruptures and legitimacy in the Middle Ages*», Lleida: Universitat de Lleida, 2014 (en premsa).
- «La cuina pontifícia sota Bonifaci VIII. Notes». *Acta Historica et Archaeologica Mediaevalia*, núm. 31, 2014, pàgs. 189-196.
- «El Cisma d'Occident en la política del rei Martí», *Martí l'Humà. El darrer rei de la dinastia de Barcelona (1396-1410). L'interregne i el Compromís de Casp*. Barcelona: IEC-Deputazione si Storia Patria per la Sardegna, 2015, pàgs. 385-414.

Barcelona, 23 de juny de 2015